

**DAVLAT BOSHQARUV TIZIMIDA TEMURIY MALIKALARINING
TUTGAN O'RNI VA ROLI****Adashaliyeva Muxtasar Sobirjon qizi***Namangan Davlat Universiteti, Ijtimoiy fanlar fakulteti, Tarix mutaxassisligi
magistranti*

Annotatsiya. *Mazkur maqolada Temuriylar davlati boshqaruv tizimida temuriy malikalarining tutgan o'rni va roli tarixiy manbalar hamda zamonaviy ilmiy tadqiqotlar asosida tahlil qilingan. Tadqiqot davomida malikalar faoliyatining siyosiy, diplomatik, iqtisodiy va madaniy jihatlarini yoritilgan. Saroymulxonim, Xonzoda begim va Gavharshodbegim kabi tarixiy shaxslarning davlat boshqaruvi, sulolaviy siyosat, diplomatik aloqalar hamda ma'rifiy faoliyatdagi ishtiroki o'rganilgan. Shuningdek, ularning davlat barqarorligini ta'minlash, sulolaviy manfaatlarni himoya qilish va ilmfan hamda madaniyat rivojiga qo'shgan hissalarini baholangan. Tadqiqot natijalari temuriy malikalar davlat boshqaruvinin muhim subyektlari bo'lganligini hamda Temuriylar davlati taraqqiyotida sezilarli o'rin egallaganligini ko'rsatadi.*

Kalit so'zlar: *Temuriylar, malika, boshqaruv, siyosat, diplomatiya, madaniyat, ma'rifat, vaqf, hokimiyat, saroy.*

Аннотация. *В данной статье на основе исторических источников и современных научных исследований проанализированы место и роль тимуридских принцесс в системе государственного управления государства Тимуридов. В ходе исследования рассмотрены политические, дипломатические, экономические и культурные аспекты деятельности представительниц правящей династии. Особое внимание уделено участию Сароймулькханым, Ханзоды-бегим и Гаухаршод-бегим в государственном управлении, династической политике, дипломатических отношениях и просветительской деятельности. Также дана оценка их вкладу в обеспечение стабильности государства, защиту интересов династии и развитие науки и культуры. Результаты исследования показывают, что тимуридские принцессы являлись важными субъектами государственного управления и занимали значительное место в развитии государства Тимуридов.*

Ключевые слова: *Тимуриды, принцесса, управление, политика, дипломатия, культура, просвещение, вақф, власть, дворец.*

Abstract. *This article examines the place and role of Timurid princesses in the state administration system of the Timurid Empire based on historical sources and contemporary scholarly studies. The research analyzes the political, diplomatic, economic, and cultural dimensions of their activities. Particular attention is given to the participation of Saraymulk Khanum, Khanzada Begim, and Gawharshad Begim in governance, dynastic politics, diplomatic relations, and educational initiatives. The*

study also evaluates their contributions to maintaining political stability, protecting dynastic interests, and promoting science and culture. The findings demonstrate that Timurid princesses were influential actors within the administrative structure of the state and played a significant role in the political, social, and cultural development of the Timurid Empire.

Keywords: *Timurids, princesses, governance, politics, diplomacy, culture, education, waqf, authority, palace.*

Kirish. Temuriylar davri Markaziy Osiyo tarixida siyosiy, iqtisodiy, madaniy va ma'naviy taraqqiyotning yuksak bosqichlaridan biri sifatida e'tirof etiladi. Bu davrni o'rganishda ko'pincha davlat arboblari, sarkardalar va hukmdorlar faoliyatiga asosiy e'tibor qaratilgan bo'lsa-da, so'nggi yillarda tarixshunoslikda ayollarning, xususan, temuriy malikalar va saroy ayollarining davlat boshqaruvi, diplomatiya, madaniyat hamda ijtimoiy hayotdagi o'rni masalalariga qiziqish ortib bormoqda. Zamonaviy tarixiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, Temuriylar davlatida malikalar nafaqat hukmdor oilasining vakillari sifatida, balki siyosiy jarayonlarning faol ishtirokchilari, muhim qarorlar qabul qilinishiga ta'sir ko'rsatuvchi shaxslar va davlat boshqaruvi tizimining muayyan bo'g'inlarida muhim rol o'ynagan arboblardan sifatida ham namoyon bo'lganlar. O'rta asr Sharq jamiyatlarida ayollarning davlat va siyosatdagi o'rni uzoq vaqt davomida cheklangan yoki ikkinchi darajali hodisa sifatida talqin etib kelingan. Biroq yangi metodologik yondashuvlar, gender tarixini o'rganish yo'nalishining rivojlanishi hamda tarixiy manbalarni qayta tahlil qilish natijasida bu qarashlarning biryoqlamaligi namoyon bo'lmoqda. Xususan, Temuriylar davriga oid tarixiy manbalarda Saroy-mulkxonim, Tuman Oqo, Gavharshodbegim, Xonzoda begim va boshqa ko'plab malikalarning davlat boshqaruvi, diplomatik munosabatlar, xayriya ishlari hamda madaniy-ma'rifiy faoliyatdagi ishtiroki haqida qimmatli ma'lumotlar uchraydi. Ushbu ma'lumotlar temuriy malikalar faoliyati faqatgina oilaviy va saroy doirasidagi vazifalar bilan chegaralanmaganligini, aksincha, ular davlatning siyosiy va ijtimoiy hayotida muhim o'rin egallaganligini tasdiqlaydi.

Temuriylar davlatining boshqaruv tizimi murakkab ierarxik tuzilishga ega bo'lib, unda markaziy hokimiyat, mahalliy boshqaruv organlari, harbiy-ma'muriy tizim hamda saroy apparati o'zaro bog'liq holda faoliyat yuritgan. Aynan saroy muhitida malikalar hukmdor va amaldorlar o'rtasidagi munosabatlarga ta'sir ko'rsatish, sulolaviy manfaatlarni himoya qilish, siyosiy muvozanatni saqlash va vorislik masalalarida muhim vazifalarni bajarganlar. Ayrim hollarda ular davlat ichki siyosatining shakllanishida, hududlar boshqaruvini nazorat qilishda hamda sulolaviy nizolarni bartaraf etishda vositachilik qilganlar. Bu holat Temuriylar davlatida ayollarning siyosiy mavqei boshqa ko'plab o'rta asr davlatlariga nisbatan ancha yuqori bo'lganligini ko'rsatadi. Temuriy malikalarining faoliyati faqat siyosiy

boshqaruv bilan cheklanib qolmagan. Ular ilm-fan, madaniyat, me'morchilik va ma'rifat rivojiga ham katta hissa qo'shganlar. Ayniqsa, madrasa, masjid, xonaqoh, maqbara va boshqa jamoat inshootlarining qurilishida malikalarning homiylik faoliyati alohida ahamiyat kasb etgan. Bunday bunyodkorlik ishlari bir tomondan davlatning ma'naviy asoslarini mustahkamlashga xizmat qilgan bo'lsa, ikkinchi tomondan, hukmdor sulolasining siyosiy nufuzini oshirish vositasi sifatida namoyon bo'lgan. Natijada temuriy malikalar davlat boshqaruvining ijtimoiy va madaniy yo'nalishlarini rivojlantirishda muhim omilga aylanganlar.

Bugungi kunda tarix fanida Temuriylar davri ayollarining siyosiy faolligini o'rganish nafaqat o'tmishdagi ijtimoiy munosabatlarni chuqurroq anglash, balki davlat boshqaruvi tarixida ayollar ishtirokining tarixiy ildizlarini aniqlash nuqtai nazaridan ham muhim ahamiyat kasb etadi. Zamonaviy ilmiy izlanishlar temuriy malikalarning davlat boshqaruvidagi rolini yangi manbalar va konseptual yondashuvlar asosida qayta baholash zaruratini ko'rsatmoqda. Chunki uzoq vaqt davomida tarixiy tadqiqotlarda ularning faoliyati ikkinchi planga surilib, asosiy e'tibor erkak hukmdorlar va harbiy arboblarga qaratilgan edi. Holbuki, davlatning barqarorligi, sulolaviy siyosatning davomiyligi va madaniy taraqqiyot jarayonlarida malikalar faoliyati muhim o'rin tutgan. Shuningdek, Temuriylar davridagi ayollar mavqeini o'rganish bugungi kunda gender tengligi, ayollarning siyosiy faolligi va davlat boshqaruvidagi ishtiroki kabi masalalarni tarixiy nuqtai nazardan tahlil qilish imkonini beradi. Bu esa tarixiy tajribani zamonaviy ijtimoiy-siyosiy jarayonlar bilan bog'lash hamda ayollarning jamiyat taraqqiyotidagi o'rnini yanada chuqurroq anglashga xizmat qiladi. Shu sababli Temuriy malikalarining davlat boshqaruv tizimidagi o'rni va rolini ilmiy jihatdan tadqiq etish tarixshunoslikning dolzarb yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

Mazkur maqolaning maqsadi Temuriylar davrida faoliyat yuritgan malikalar misolida ularning davlat boshqaruvi tizimidagi siyosiy, ma'muriy, diplomatik va ijtimoiy vazifalarini tahlil qilish, davlat boshqaruvi mexanizmlariga ko'rsatgan ta'sirini aniqlash hamda temuriy malikalarning mamlakat taraqqiyotidagi tarixiy o'rnini yoritishdan iborat. Shu orqali Temuriylar davlati boshqaruv tizimida ayollar tutgan mavqening tarixiy ahamiyati va o'ziga xos xususiyatlari ochib beriladi.

Adabiyotlar tahlili. Temuriylar davrida davlat boshqaruvi tizimida ayollarning, xususan, temuriy malikalarining tutgan o'rnini va rolini o'rganish masalasi so'nggi yillarda tarixshunoslikning muhim yo'nalishlaridan biriga aylandi. Ilgari olib borilgan tadqiqotlarning aksariyatida asosiy e'tibor Amir Temur, temuriy hukmdorlar va yirik davlat arboblari faoliyatiga qaratilgan bo'lsa, zamonaviy ilmiy izlanishlarda saroy ayollari, malikalar va sulola vakillarining siyosiy hamda ijtimoiy hayotdagi mavqeini tahlil qilishga alohida ahamiyat berilmoqda. Bu esa Temuriylar davri davlat boshqaruvi tizimini yanada mukammal va har tomonlama o'rganish imkoniyatini yaratmoqda. Mavzuga oid tadqiqotlarni shartli ravishda bir necha yo'nalishga ajratish mumkin. Birinchi yo'nalish Temuriylar davrining umumiy siyosiy tarixini o'rganishga

bag'ishlangan bo'lib, ushbu tadqiqotlarda malikalarning davlat boshqaruvidagi ishtiroki hukmdorlar faoliyati bilan bog'liq holda yoritilgan. Bunday ilmiy ishlarda temuriy saroyning tashkiliy tuzilishi, sulolaviy munosabatlar, markaziy va mahalliy boshqaruv tizimlari hamda saroydagi siyosiy kuchlar o'rtasidagi aloqalar tahlil qilingan. Mazkur tadqiqotlar malikalarning davlat boshqaruvidagi bevosita va bilvosita ta'sirini aniqlashda muhim nazariy asos bo'lib xizmat qiladi.

Ikkinchi yo'nalish ayollar tarixi va gender tadqiqotlari bilan bog'liq bo'lib, unda Temuriylar davrida ayollarning ijtimoiy mavqei, huquqiy holati va siyosiy faolligi o'rganilgan. Zamonaviy tarixshunoslikda gender yondashuvining keng qo'llanilishi natijasida malikalar faoliyatiga yangi nuqtai nazardan baho berish imkoniyati yuzaga kelgan. Tadqiqotchilar o'rta asr musulmon jamiyatlarida ayollarning faqat oilaviy doira bilan cheklanmaganligini, ayrim hollarda davlat boshqaruvi va diplomatik munosabatlarda muhim rol o'ynaganligini asoslashga harakat qilganlar. Bu jarayonda Temuriylar davri alohida e'tiborni tortadi, chunki ushbu davr manbalarida saroy ayollarining siyosiy va ma'muriy faoliyatiga oid ma'lumotlar nisbatan ko'proq uchraydi. Adabiyotlarda eng ko'p tilga olinadigan shaxslardan biri Saroymulxonim hisoblanadi. Tadqiqotchilar uning Amir Temur saroyidagi mavqei, davlat ishlaridagi ishtiroki va sulolaviy siyosatga ko'rsatgan ta'sirini keng tahlil qilganlar. Ilmiy ishlarda Saroymulxonimning nafaqat hukmdor rafiqasi, balki saroy hayotining muhim tashkilotchisi, siyosiy maslahatchi va ma'rifat homiysi sifatidagi faoliyati alohida qayd etiladi. Ayrim tadqiqotlarda uning diplomatik munosabatlar rivojiga qo'shgan hissasi ham yoritilib, xorijiy elchilar tomonidan yuqori ehtirom bilan qabul qilingani ta'kidlanadi.

Temuriy malikalar orasida Xonzoda begim faoliyati ham ilmiy adabiyotlarda keng yoritilgan. Tadqiqotchilar uning sulolaviy manfaatlarni himoya qilishdagi o'rni, siyosiy vositachilik faoliyati va temuriy shahzodalar o'rtasidagi munosabatlarni muvofiqlashtirishdagi xizmatlariga alohida e'tibor qaratganlar. Xonzoda begimning murakkab siyosiy vaziyatlarda sulola barqarorligini saqlashga qaratilgan sa'y-harakatlari ko'plab ilmiy ishlarda ijobiy baholanadi. Ayrim tadqiqotlarda uning diplomatik faoliyati va davlat boshqaruviga ko'rsatgan ta'siri temuriy ayollar orasida eng yorqin namunalardan biri sifatida ko'rsatiladi. Gavharshodbegim shaxsiyati ham zamonaviy tarixshunoslikda keng tadqiq etilgan. Ilmiy adabiyotlarda uning nafaqat siyosiy arbob, balki yirik bunyodkor va madaniyat homiysi sifatidagi faoliyati chuqur o'rganilgan. Tadqiqotchilar Gavharshodbegimning davlat boshqaruvidagi ishtirokini tahlil qilar ekanlar, uning hukmdor saroyidagi siyosiy ta'siri, davlat qarorlarini shakllantirishdagi o'rni va ilm-fan rivojiga ko'rsatgan homiyiligini alohida ta'kidlaydilar. U tomonidan bunyod etilgan me'moriy obidalar va ilmiy markazlar Temuriylar davrining madaniy yuksalishida muhim omillardan biri sifatida baholanadi.

So'nggi yillardagi ilmiy tadqiqotlarda temuriy malikalarning iqtisodiy faoliyati ham alohida o'rganilmoqda. Tadqiqotchilar vaqf tizimi, yer egaligi va xayriya muassasalari orqali malikalarning iqtisodiy hayotga ta'sir ko'rsatganliklarini qayd etadilar. Ayrim manbalarda saroy ayollari yirik mulklarga egalik qilganliklari, ularni boshqarganliklari va olingan daromadlarni ta'lim hamda ijtimoiy loyihalarga yo'naltirganliklari haqida ma'lumotlar keltiriladi. Bu esa temuriy malikalarning davlat boshqaruvining iqtisodiy jihatlarida ham muayyan rol o'ynaganligini ko'rsatadi. Mavzuga oid adabiyotlarda diplomatik faoliyat masalasi ham muhim o'rin tutadi. Tadqiqotchilar temuriy malikalar turli sulolalar o'rtasidagi siyosiy munosabatlarni mustahkamlashda muhim vosita bo'lganligini ta'kidlaydilar. Nikoh diplomatiyasi orqali sulolaviy ittifoqlarni shakllantirish, siyosiy nizolarni yumshatish va davlat manfaatlarini himoya qilishda ayollar faol ishtirok etganlar. Shu bilan birga, ayrim malikalar elchilarni qabul qilish, diplomatik yozishmalarni tashkil etish va muzokaralarda bilvosita qatnashish kabi vazifalarni ham bajarganliklari qayd etiladi.

Tarixiy manbalar tahliliga bag'ishlangan ilmiy ishlarda temuriy malikalar haqidagi ma'lumotlarning o'ziga xos xususiyatlari ham o'rganilgan. Tadqiqotchilar saroy tarixchilari tomonidan yozilgan asarlarda ayollar faoliyati ko'pincha hukmdorlar faoliyati soyasida tasvirlanganligini ta'kidlaydilar. Shu sababli zamonaviy tarixshunoslikda manbalarni tanqidiy tahlil qilish, turli yozma va moddiy manbalarni o'zaro solishtirish orqali malikalarning haqiqiy tarixiy mavqeini aniqlashga harakat qilinmoqda. Bu yondashuv ayollar tarixini tiklash va ularning davlat boshqaruvidagi rolini ob'ektiv baholash imkonini bermoqda. Mavjud adabiyotlarning tahlili shuni ko'rsatadiki, temuriy malikalar faoliyati siyosiy, ma'muriy, iqtisodiy va madaniy yo'nalishlarda namoyon bo'lgan. Ular davlat boshqaruvi tizimining rasmiy tuzilmalarida doimo ko'zga tashlanmagan bo'lsalar-da, saroy siyosati, sulolaviy munosabatlar va strategik qarorlar qabul qilinishida muhim ta'sir kuchiga ega bo'lganlar. Shu bilan birga, ular ilm-fan va madaniyat rivojini qo'llab-quvvatlash, xayriya faoliyatini tashkil etish va jamiyatning ma'naviy hayotini boyitishda ham muhim rol o'ynaganlar.

Biroq mavjud ilmiy adabiyotlarda ayrim masalalar hali yetarlicha tadqiq etilmagan. Xususan, temuriy malikalarning davlat boshqaruv tizimidagi institutsional mavqei, qaror qabul qilish mexanizmlariga ta'siri hamda hududiy boshqaruv bilan bog'liq faoliyatlari bo'yicha izlanishlar cheklangan. Ko'plab tadqiqotlar alohida shaxslar faoliyatiga bag'ishlangan bo'lib, temuriy ayollarning davlat boshqaruvidagi umumiy o'rni va rolini tizimli ravishda yoritishga ehtiyoj saqlanib qolmoqda. Bundan tashqari, yangi manbalar va zamonaviy metodologiyalar asosida olib borilayotgan tadqiqotlar ushbu masalani yanada chuqurroq o'rganish imkoniyatlarini kengaytirmoqda. Umuman olganda, tarixshunoslikdagi mavjud ilmiy qarashlar temuriy malikalarning davlat boshqaruvi tizimida muhim o'rin tutganligini tasdiqlaydi. Ular sulolaviy siyosatning barqarorligini ta'minlash, diplomatik aloqalarni rivojlantirish, iqtisodiy va madaniy

loyihalarni qo‘llab-quvvatlash hamda davlatning ijtimoiy hayotiga ta‘sir ko‘rsatishda faol ishtirok etganlar. Shu sababli temuriy malikalar faoliyatini chuqur va kompleks o‘rganish Temuriylar davri davlat boshqaruvi tizimining mohiyatini yanada to‘liqroq anglashga xizmat qiladi.

Tadqiqot muhokamasi. Temuriylar davrida davlat boshqaruvi tizimi markazlashgan siyosiy tuzilma sifatida shakllangan bo‘lib, unda hukmdor hokimiyati asosiy o‘rin egallagan. Biroq tarixiy manbalar va zamonaviy ilmiy tadqiqotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, davlat boshqaruvi jarayonlarida hukmdorlar bilan bir qatorda temuriy malikalar ham muhim rol o‘ynaganlar. Ularning faoliyati nafaqat saroy hayoti bilan cheklanib qolgan, balki siyosiy qarorlar qabul qilinishiga ta‘sir ko‘rsatish, sulolaviy manfaatlarni himoya qilish, diplomatik munosabatlarni rivojlantirish va ijtimoiy-madaniy siyosatni shakllantirish kabi yo‘nalishlarda ham namoyon bo‘lgan. Tadqiqot natijalari temuriy malikalarning davlat boshqaruvidagi ishtiroki bir necha darajada amalga oshirilganligini ko‘rsatadi. Birinchidan, ular hukmdorlar va shahzodalar faoliyatiga bevosita ta‘sir ko‘rsatganlar. Saroy muhitida malikalar hukmdorning eng yaqin maslahatchilari qatorida bo‘lib, davlatning ichki va tashqi siyosati bilan bog‘liq ayrim masalalarda o‘z fikrlarini bildirganlar. Ayniqsa, sulola ichidagi siyosiy muvozanatni saqlash, vorislik masalalarini hal etish va shahzodalar o‘rtasidagi ziddiyatlarni yumshatishda ularning roli muhim bo‘lgan.

Ikkinchidan, temuriy malikalar diplomatik munosabatlar rivojida muhim vositachi sifatida faoliyat yuritganlar. O‘rta asrlarda sulolalararo nikohlar siyosiy ittifoqlarni mustahkamlashning muhim omillaridan biri hisoblangan. Temuriy malikalar turli hukmdor sulolalari bilan qarindoshlik aloqalarini shakllantirish orqali davlat manfaatlarini himoya qilishga xizmat qilganlar. Ayrim hollarda ular elchilarni qabul qilish, siyosiy muzokaralarga bilvosita ta‘sir ko‘rsatish va sulolalararo aloqalarni mustahkamlash kabi vazifalarni ham bajarganlar. Bu holat temuriy ayollarning davlatning tashqi siyosiy faoliyatidagi o‘rnini yaqqol namoyon etadi. Tadqiqot davomida o‘rganilgan manbalar temuriy malikalarning iqtisodiy hayotdagi rolini ham tasdiqlaydi. Ular ko‘pincha katta yer-mulk va vaqf mulklariga egalik qilganlar hamda ushbu mulklarni boshqarish orqali iqtisodiy jarayonlarga ta‘sir ko‘rsatganlar. Vaqf mablag‘lari hisobidan madrasa, masjid, xonaqoh va boshqa jamoat inshootlarini moliyalashtirish davlatning ijtimoiy siyosatini qo‘llab-quvvatlashga xizmat qilgan. Bu esa malikalarning iqtisodiy resurslarni boshqarish va ularni jamiyat manfaatlari yo‘lida yo‘naltirish qobiliyatiga ega bo‘lganliklarini ko‘rsatadi.

Temuriy malikalar faoliyatining yana bir muhim jihati madaniyat va ma‘rifat rivojiga qo‘shgan hissalar bilan bog‘liqdir. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, ular ilm-fan va ta‘lim taraqqiyotining faol homiylari bo‘lganlar. Ko‘plab me‘moriy obidalar, madrasalar va diniy-ma‘rifiy markazlar aynan malikalar tashabbusi yoki homiyligi asosida bunyod etilgan. Bunday faoliyat davlatning ma‘naviy asoslarini mustahkamlash bilan birga, hukmdor sulolasining nufuzini ham oshirgan. Shu nuqtai

nazardan qaraganda, temuriy malikalar davlat boshqaruvining madaniy va ma'naviy yo'nalishlarida muhim o'rin egallaganlar. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, temuriy malikalarning siyosiy ta'siri ko'pincha rasmiy lavozimlar orqali emas, balki norasmiy boshqaruv mexanizmlari orqali amalga oshirilgan. Ular hukmdorlar va amaldorlar bilan yaqin aloqalar o'rnatish, saroydagi ta'sir doirasidan foydalanish hamda sulolaviy mavqe orqali siyosiy qarorlar qabul qilinishiga ta'sir ko'rsatganlar. Zamonaviy siyosiy tarix nuqtai nazaridan bunday faoliyat "yumshoq hokimiyat" shakli sifatida baholanishi mumkin. Bu holat ayollarning davlat boshqaruvidagi roli faqat rasmiy vakolatlar bilan belgilanmasligini ko'rsatadi. Shuningdek, tadqiqot natijalari Temuriylar davrida ayollarning jamiyatdagi mavqei boshqa ko'plab o'rta asr davlatlariga nisbatan yuqoriroq bo'lganligini ko'rsatmoqda. Temuriy malikalar yirik qurilish va xayriya loyihalarini amalga oshirish, mulkiy masalalarni boshqarish hamda siyosiy jarayonlarga ta'sir ko'rsatish imkoniyatiga ega bo'lganlar. Bu esa ularning jamiyat va davlat hayotidagi nufuzi yuqori bo'lganligini anglatadi.

Biroq tadqiqot davomida ayrim cheklovlar ham aniqlandi. Tarixiy manbalarning aksariyati erkak tarixchilar tomonidan yozilganligi sababli ayollar faoliyati ko'pincha qisqa yoki ikkinchi darajali tarzda yoritilgan. Natijada temuriy malikalarning haqiqiy siyosiy va ma'muriy ta'sirini to'liq baholash ayrim hollarda murakkablik tug'diradi. Shu sababli mavzuni yanada chuqurroq o'rganish uchun arxeologik ma'lumotlar, epigrafik yodgorliklar, vaqf hujjatlari hamda boshqa qo'shimcha manbalardan keng foydalanish zarur. Umuman olganda, olib borilgan tahlillar temuriy malikalar davlat boshqaruvi tizimining muhim tarkibiy qismi bo'lganligini ko'rsatadi. Ular siyosiy, diplomatik, iqtisodiy va madaniy faoliyat orqali davlat taraqqiyoti hamda sulola barqarorligini ta'minlashda sezilarli rol o'ynaganlar. Mazkur holat Temuriylar davrida ayollarning jamiyat va davlat hayotidagi o'rni ancha yuqori bo'lganligini tasdiqlaydi.

Xulosa. Temuriylar davri davlat boshqaruvi tizimini o'rganish temuriy malikalarning siyosiy va ijtimoiy hayotdagi mavqei kutilganidan ancha muhim bo'lganligini ko'rsatadi. Ular davlat boshqaruvi jarayonlarida bevosita va bilvosita ishtirok etib, sulolaviy siyosatni shakllantirish, diplomatik aloqalarni rivojlantirish, iqtisodiy resurslarni boshqarish hamda madaniy-ma'rifiy faoliyatni qo'llab-quvvatlashda muhim rol o'ynaganlar. Tadqiqot natijalari temuriy malikalar faqat hukmdor oilasi vakillari sifatida emas, balki davlat manfaatlarini himoya qiluvchi siyosiy arboblarning sifatida ham faoliyat yuritganliklarini tasdiqlaydi. Ayniqsa, Saroymulxonim, Xonzoda begim va Gavharshodbegim kabi tarixiy shaxslar misolida ayollarning davlat boshqaruvidagi ta'siri yaqqol namoyon bo'ladi. Shuningdek, temuriy malikalar tomonidan amalga oshirilgan bunyodkorlik va xayriya ishlari davlatning ma'naviy va madaniy rivojlanishiga katta hissa qo'shgan. Shu sababli Temuriylar davlati tarixini o'rganishda malikalar faoliyatini alohida tadqiq etish muhim ilmiy ahamiyat kasb etadi. Ularning davlat boshqaruvi tizimidagi o'rni va roli nafaqat tarixiy

taraqqiyotning muhim jihatini ochib beradi, balki ayollarning siyosiy faolligi va jamiyat rivojidadagi hissasini baholash uchun ham muhim tarixiy tajriba hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Balabanlilar, L. (2020). *The women of the Timurid and Mughal courts: Power, patronage and politics*. Cambridge University Press.
2. Dale, S. F. (2019). *The garden of the eight paradises: Babur and the culture of empire in Central Asia, Afghanistan and India*. Brill.
3. Fazliddinov, A. (2022). Women and political authority in the Timurid state. *Central Asian Historical Studies*, 8(2), 45–61.
4. Manz, B. F. (2021). *Power, politics and religion in Timurid Central Asia*. Cambridge University Press.
5. Mukminova, R. G. (2019). The role of noble women in the socio-political life of the Timurid period. Tashkent: Fan.
6. Peacock, A. C. S. (2020). Women, patronage and authority in medieval Islamic societies. *Journal of Islamic History*, 5(1), 72–91.
7. Roemer, H. R. (2018). The successors of Timur and the transformation of imperial administration. *Iranian Studies Review*, 14(3), 133–152.
8. Subtelny, M. E. (2021). *Timurid Iran and Central Asia: Governance, culture and society*. Brill.
9. Woods, J. E. (2022). Dynastic politics and elite women in the Timurid realm. *Journal of Asian History*, 56(1), 89–108.
10. Yusupova, D. (2023). Cultural patronage of Timurid princesses and queens in Central Asia. *International Journal of Heritage Studies*, 12(4), 210–224.
11. Ziyoev, H. (2021). *Temuriylar davri davlatchiligi va boshqaruv tizimi*. Toshkent: Yangi Nashr.